

האדם וכליו במציאות

משה שנדוביץ

לעילוי נשמת יהודה ליב בן בצלאל

ר' שלום בן ר' חיים

הקדמה

בשורות הבאות נתייחס לשלש נקודות בבריה הקרויה אדם. ננסה להסביר מהם כוחותיו, מהן יכולותיו ומהו תפקידו בהווה האלוקית הקיימת בעולם הזה. ניגע ביחס שבין האדם כבריה אחת לבין כל שאר בריות העולם, וכן ביחס של האדם לבריה כייחודי מבין הברואים וכשליט על הבריה. בהנחה שתפקידו של האדם לעשות ולא להיות פאסיבי, ננסה להגדיר מספר כלים עיקריים בהם הוא פועל ומשפיע לחיוב ולשלילה. לסיום, נברר מהו תפקידו של האדם ובייחוד של האדם היהודי בעולם ובבריה של הקב"ה.

דברים אלו הם בבחינת קצהו של קרחון ענק. אני כותב מהבנתי וכל אחד יוסיף כיד ה' הטובה עליו.

חלק א' - כיצד ניתן להסתכל על המציאות

"ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אתו, זכר ונקבה ברא אתם".

האדם שנברא בצלם אלקים הוא. מיוחד הוא מבין כל סוגי החיות והברואים האחרים, שונה הוא בתכליתו מיתר הבריה: מהמלאכים, דרך החי והצומח ועד לדומם. יש לבריה זו מיוחדות עצמית - מעצם היותה צלם אלוקים. בזה, עולה האדם על כל שאר הבריות.

"ויהי האדם לנפש חיה"² תרגם אונקלוס: "לרוח ממללא" - מעלה נוספת שיש לאדם על פני שאר הבריה היא הדיבור.

האדם, הוא בריה ייחודית עם מעלות (ומגרעות) ויכולות משלו, לבנות ואף להרוס. לאחר חטאו של אדם הראשון נוספה מעלה לאדם: הכח להבחין בין טוב לרע, כח שעד אז היה 'שמור' לאלקים בלבד - "והייתם כאלוקים ידעי טוב ורע"³. אמנם, דבר זה יכול להיות גם בעוכריו של האדם בהיותו כפוף ביתר שאת להשפעתם של יצריו. לאחר החטא נדרש האדם להתמודדות שלא הייתה קיימת בפועל בראשית בריאתו, הכח (היצרים) היה סמוך ומוסתר ונתגלה. הכוחות שניתנו לאדם החלו להידחק בין השאר על ידי תאוות עליהם הוא צריך לשלוט.

1. בראשית א, כו.

2. בראשית ב, ז.

3. בראשית ג, ה.

בהסתכלות כוללת על המציאות - כשאנו מעמידים את האדם מול בריאתו של הקב"ה נוכח להגדיר את מעמדו של האדם בשתי צורות:

א. האדם מול המציאות - הבריאה הענקית, הבלתי מוגבלת שברא השם יתברך מקרני ראמים ועד ביצי כינים, מערכות של עולמות, מהאצילות לעשיה, שרפים, אופנים וכו'... ועד לצומחים והדוממים. המציאות כה ענקית וכה גדולה, והיכן האדם במערכה הזו? - בריאה כה קטנה מול עולם כה רחב. בלידתו, חשיבותו פחותה מכל בריאה אחרת: חסר כשרון, יכולת ותועלת.

ב. האדם כייחודי במציאות - האדם נמצא במערך התפתחותי מתמיד. מערך בו הוא בונה את עצמו על ידי שלומד מהנסיון, וכך מחכים ובונה את סביבתו. לעומת כל שאר הבריאה הנמצאת בתהליך התקדמות טבעי בלבד - האדם מתקדם גם על ידי השקעתו. נקודה זו שבאדם מייחדת אותו מכל שאר הבריאה ומאפשרת לו שלטון במציאות.

מדברינו עד כה עולה שהאדם אינו ככל הבריאה. ייעודו ככל הנראה מחייב יותר משאר הברואים. מאחר שהאדם שונה בעצם ברייתו ובתפקידו, צריכים אנו להתבונן בכליו להתמודד עם המציאות. כפי שנראה, כליו של האדם מיוחדים והינם בעלי עוצמה רבה להשפיע לחיוב ולשלילה.

חלק ב' - כוחותיו של האדם לפעול במציאות

כוחותיו של האדם

האדם נברא עם כוחות רבים ושונים. שורשם של הכוחות הללו בשלשה כוחות בסיסיים. לכל כח דרכי ביטוי משלו, וכולם צריכים ניתוב.

ר' חיים מוולאז'ין כותב ב'נפש החיים':

"ברא הוא יתברך את האדם והשליטו על רבי רבוון כוחות ועולמות אין מספר. ומסרם בידו שיהא הוא המדבר והמנהיג אותם על פי כל פרטי תנועות מעשיו ודבוריו ומחשבותיו, וכל סדרי הנהגותיו, הן לטוב או להיפך חלילה וחס. כי במעשיו ודבוריו ומחשבותיו *הטובים* הוא מקיים ונותן כח בכמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים. ומוסיף בהם קדושה ואור. כמו שנאמר "ואשים דברי בפיך גו' לנטוע שמים וליסוד ארץ". וכמאמרם ז"ל אל תקרי בניך אלא בוניך. כי המה המסדרים עולמות העליונים כבונה המסדר בנינו. ונותנים בהם רב כח. ובהיפוך חלילה וחס על ידי מעשיו או דבוריו ומחשבותיו אשר לא *טובים*. הוא מהרס רחמנא לצלן כמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים לאין

4. חלוקה זו מופיעה במספר מקומות, ביניהם ב'חובת הלבבות' בפסקא המובאת, וכן בסידור 'עולת ראה' לראי"ה קוק - בדבריו על 'אני' שבמודה אני.

5. שער א, פרק ג.

6. ישעיה נא, טז.

ערך ושיעור. כמ"ש "מהרסיך ומחריביך וגו'". או מחשיך או מקטין אורם וקדושתם חס וחלילה. ומוסיף כח לעומת זה במדורות הטומאה רחמנא לצלן:

זהו ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים וגו'. כי בצלם אלקים עשה וגו'. שכמו שהוא יתברך שמו, הוא האלקים בעל הכוחות הנמצאים בכל העולמות כולם, ומסדרם ומנהיגם כל רגע כרצונו. כן השליט רצונו יתברך את האדם שיהא הוא הפותח והסוגר של כמה אלפי רבואות כחות ועולמות. על פי כל פרטי סדרי הנהגותיו בכל עניניו בכל עת ורגע ממש. כפי שרשו העליון של מעשיו ודבוריו ומחשבותיו. כאלו הוא גם כן הבעל כח שלהם כביכול."

דברי ה'נפש החיים' ממחישים את השפעתו העצומה של האדם על המציאות. בדבריו הוא מצייר שלשה כוחות הקיימים באדם ובהם הוא מגלם את השפעתו: המחשבה, הדיבור והמעשה.

מהם שלשת הכוחות הללו?

המחשבה - כוחות המחשבה הטמונים באדם הם כוחות מלאים וגדושים. המחשבה היא הכח בו יכול האדם להאמין ולהזדהות עם עבודתו יתברך. עצם המחשבה היא ביטוי לחלק אלוקי הטמון בתוך האדם. ביטוי זה הינו במינימום צמצום של התגלות אלוקית (ביחס לגילוי הרצון האלוקי בדיבור או במעשה). המחשבה היא דרכו של האדם להסיק מסקנות, יכולתו להחכים ולהתבונן - טמונה בה. משמעות המחשבה בין בקיום המצוות ובין ביחס בין אדם לחבירו. להמחשה נביא מספר דוגמאות: "מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה..."⁷, וכן "..."והווי דן את כל האדם לכף זכות"⁸. ולשלילה - "מחשבה מועלת (מזיקה) אפילו לדברי תורה"⁹. כחה של המחשבה, מתבטא גם בצורך בכוונה כגון בענייני ברכות ובענייני בעלות כגון יאוש מחפץ. כפי שאנו רואים המחשבה היא מרכיב השפעה בסיסי על ובתוך חיי האדם¹⁰.

הדיבור - כח הדיבור ידוע, ראשית כל, כמעלתו של האדם על פני הבהמה¹¹. בדיבור שולט האדם על הבהמה¹². הדיבור הוא אמצעי התקשורת האנושי. כח זה, הוא גם ביטוי לרצון האלוקי, אך הוא ביטוי המצמצם את הגילוי באופן משמעותי. מחשבה שנותנים לה ביטוי בדיבור מצמצמת, אולם, לא ניתן לבטא מחשבה אלא על ידי הדיבור. הדיבור מאפשר דבר שבמחשבה לא ניתן לעשותו - לפנות לאדם אחר. השפעתו של הדיבור על חיי האדם מתבטאת

7. ישעיה מט, יו.
8. ישנו עוד כח שמקומו בשכלו של האדם והוא כח המדמה, להרחבה בעניינו ניתן לעיין באורות ישראל' לראי"ה קוק ובעוד מקומות.
9. עיין בהרחבה בירושלמי פאה פרק א דף טז, ב.
10. דברי יהושע בן פרחיה באבות א, ו.
11. עיין סנהדרין כו, ב ורש"י שם.
12. בענין 'בין אדם לחבירו', רלוונטי גם "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט).
13. עיין מהר"ל בכמה מקומות בעניין המדרגות: דומם, צומח, חי, מדבר.
14. "ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה" (בראשית ב, כ) והרי ידוע שקריאת שם מבטאת שליטה על פי רש"י בדברי הימים לו, ד ד"ה ויסב את שמו יהויקים.

גם בפנייתו לחביריו, וגם בפנייתו לרבונו של עולם. כח הפניה של האדם לחבירו משפיע על הבנין הרוחני של שניהם¹⁵, וכן על היחסים ביניהם. כחה של הפניה בתפילה לקב"ה - מפורסמת, כמובא במספר מקומות, כגון¹⁶: בבריאית העולם - "מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע ולא צמחו עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו שנאמר 'ואד יעלה מן הארץ וגו''¹⁷ ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים"¹⁸. וכן בסיפור המגילה - "אמר ר' חלבו אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן, ואף מחשבתו של המן הרשע לא ביטלה אלא בשבילם, שנאמר 'מפי עוללים ויונקים יסדת עוון'¹⁹. הרי לנו כוחו של הדיבור. נוסף רק שהדיבור נועד גם כאמצעי בסיסי לקיום מצוות: ברכות, תפילות, יצירת חליות ועוד...

המעשה - אמנם ללא המחשבה והדיבור, לא עולה מעשהו של האדם במעלתו, על מעשהו של כל בהמה, אך כאשר מעשיו מנותבים ומוחלטים על ידי הדיבור והמחשבה, מהוים הם את הביטוי הגדול ביותר שלו במציאות, ואת הייצוג העיקרי שלו בעולם ובוהם שונים ממעשי הבהמה. האדם במעשיו קובע רבות עבורו ועבור החברה. על כלי המעשה נאמרו ביטויים חיוביים²¹ ושליליים²².

למעלת המעשה התייחס הספר 'קול שמחה'²³ ואמר שהוא שיאם של כל שלשת כליו של האדם, וכן שהשיתוף של שלשת הכלים הללו מביא לידי ביטוי את השפעתו של האדם על המציאות. בנוסף, כל הפעולות הללו בין בדיבור, בין במחשבה ובין במעשה "מעוררים למעלה".

בשלשת כליו של האדם, כלולות כל שאר צורות הביטוי שלו. כוחותיו של האדם נותנים לו שליטה בעולם²⁴ ויכולת לפעול ולשנות בו דברים לטובה ולרעה. כל אחד מדרכי הביטוי אמור לבטא את הרצון האלוקי בעולם. למעשה לא ניתן לגלות באופן מושלם את הרצון האלוקי בעולם, מכיוון שככל שהרצון יותר גלוי בעולם - הוא מצומצם יותר. ממילא, הגילוי הניכר ביותר בעולם אך המצומצם ביותר הוא המעשה לעומת המחשבה שמצומצמת בעולם אך

15. כגון מצוות: "הוכח תוכיח את עמיתך..." (ויקרא יט, יז) הנעשית על ידי הדיבור.

16. ישנם דוגמאות רבות לכח הדיבור, הבאנו מעט מהם.

17. בראשית ב, ו.

18. ילקוט שמעוני פרשת בראשית רמז ח.

19. תהילים ח, ג.

20. ספרי דאגתא על אסתר - מדרש אבא גוריון (בוכר) פרשה ה, אלו גם דברי ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה בשבת קיט, ב שמוסיף שם ש"אין מבטלין תנוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש".

21. הברכה בעיקרה שורה דייקא במעשה ידיו של האדם עיין תענית ט, א ועוד..

22. המימרא: "...העין רואה, הלב חומד וכלי המעשה גומרים..." מובאת ב'צדקת הצדיק' אות קעז בהקשר חיובי לגבי קיום מצוות. מאידך בספר 'מחשבות חרוץ' פרק יד הציטוט מובא בהקשר שלילי. גם רש"י במדבר טו, לט ד"ה ולא תתורו אחרי לבבכם כותב: "העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות".

23. באגרות.

24. כדברי הנפש חיים לעיל.

מבטאת באופן הטוב ביותר את הרצון האלוקי. להלן בחלק השלישי נראה מהם תפקידיו של האדם ואיך בכוחו לנצל כליו לצורך ביצועם.

חלק ג' - תפקיד האדם, ומימוש כוחותיו במציאות

בחלק זה נעסוק בתפקידיו של האדם בעולמו של הקב"ה. ונתייחס בעיקר לתפקידיו של האדם היהודי.

הקב"ה ברא את עולמו בכדי שישבחוהו²⁵.

על מה יש לשבח לקב"ה?

תפקידם של כל בראויו של הקב"ה, הוא לשבח על עצם קיומם, על כלל הבריאה, על גדולתו האינסופית, ועל כוחו הבלתי מוגבל. ב'פרק שירה'²⁶ מתואר שכל החיות והבריות מהללות ומשבחות את יוצרם. אפילו הדוממים קמים ומשבחים. לכל אחד נתן הקב"ה את אשר לו, ועל זה ובוזה הוא מודה לו. לכל הברואים יעוד אלוקי ותפקידם להוציאו לפועל, על עצם מעלתם ומדרגתם מחוייבים הם להודות ולפאר.

כאמור, לאדם מעלות רבות על בעלי החיים האחרים - וממילא תפקידו של האדם מחייב יותר וגדול יותר. ביכולתו של האדם כבר-דעת, בשונה משאר בעלי החיים, להכיר בגדולתו העצומה וביכולותיו של הבורא. על עצם הכרה זו הוא מחוייב לשבח ולקלס. בנוסף לשבח על גדולת הבורא צריך האדם כמובן להכיר תודה על קיומו, כוחותיו ויכולותיו.

בעל 'חובת הלבבות' בשער חשבון הנפש²⁷ מתאר את התבוננות האדם ואומר:

"והשמונה עשר: חשבון האדם עם נפשו בעת גבהותה והתגדלה ורוחק משאליה בעולם הזה והוא שיתבונן ערכו בין העליונים והתחתונים ויתבאר לו קטנותו וזעירותו בין יצירות הבורא יתברך... ויסתכל אח"כ במה שחלק הבורא מן הגדולה לאדם שהשליטו במיני החיים והצמחים והמוצאים כמו שכתוב²⁸: "תמשיליהו במעשי ידיך וגו'" ושהודיעו חקי תורתו והעמידו על כל מה שיש בו תקנתו מסודות עליון העולם הזה ותחתונו, והרים מעלתו בשבחו ובהודאתו לבוראו, ובקראו אליו בצרות, ובענותו בעת המצוקות, ובחרו בו, ושלחו אל ברואיו, ומסרו אליו סודות גבורתו והראות המופתים על ידו... והסתכל אחי כמה ערכך נקלה וענייך נבזה וכמה גדלך בוראך עם מה שאינו צריך לך וגודל צרכך אל השגחתו והנהגתו וחוס על העטרה הגדולה הזאת אשר עטרך בה והמעלה הרמה שהרימך אליה בעולם הזה והגמול הגדול שצפנו לך בעוה"ב.... ואל יביאך מה שנשאך הבורא בו במה שזכרתי לך מחסדו וטובותיו

25. "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו" (ישעיהו מג, כא) וכן כל פרק מג בישעיהו מייחס לבריאה תפקיד - לשבח לקב"ה.

26. מיוחס לדוד המלך ולשלמה בנו.

27. פרק ג, אופן יח.

28. תהלים ת, ז.

להתנאות בעניינך ולהתגדל בנפשך ולהתרומם בחסד הבורא עליך ותחשוב כי מן הדין הוא לך ושאתה ראוי לו ויאות לך כמוהו. אבל הדבק בכניעה ובענוה ובשפלות שאתה ראוי לה כשתודה באמת על ערכך בכריאת הבורא יתעלה כמה שחייב בו העבד החלש הנבזה הנקלה כשנשא אדוניו מעלתו וישימהו עם אנשי סגולו חסד ממנו עליו מבזות נפשו והיותה בעיניו כערכה הראשון קודם שיגביר אדוניו חסדו עליו ואל יתגדל לפניו ואל יגבה לבו במה שהגיע אליו מן הגדולה והיקר..."

בעל 'חובת הלבבות' מדרג ארבע נקודות:

- א. הכרת האדם בכך שבהשוואה לשאר ברואיו של השם יתברך הרי הוא אין ואפס. יצירותיו של הקב"ה הם ללא גבול, וביחס אליהם הוא קטן שבקטנים.
  - ב. מאידך, יש לאדם להכיר בגדולה שהעניק לו הבורא - יכולותיו וכוחותיו. על האדם להכיר בשלטון שנתן לו הבורא על בעלי החיים וביכולתו להשפיע על כל המערכות הקיימות בתוך הבריאה הענקית הזו.
  - ג. הכרת האדם בתלותו המתמדת ביוצרו.
  - ד. הענוה, לה מחויב האדם בהיותו קטן ושפל ערך, והגאווה ממנה הוא צריך לברוח. למעשה, ארבע הנקודות הללו הם הרקע לתפקידו של האדם בעולמו של הקב"ה. השלב הבסיסי הוא הכרת גדולת הבורא - על האדם לחיות בענוה את חייו, כשהוא מכיר בקטנותו. ענוה הנובעת מהכרה ביחס הפשוט בין יצירה בזויה²⁹ כאדם, לבין בורא נעלה. השלב הבא הוא הכרת גדלותו של האדם בעולם הזה - הקב"ה נתן לאדם כוחות שנועדו להביאו לעבר מטרם מסוימת. בכוחותיו אלו הוא יכול לפעול, לשנות, ליצור ולהרוס. כלשון 'רבינו בחיי' - "ומסרו אליו סודות גבורתו והראות המופתים על ידו"³⁰. כח זה לא ניתן לאף אחד מבעלי החיים. על האדם להכיר ביכולותיו ולנצלם להגיע למטרותיו. במקביל לשתי ההכרות הללו ישנה תלות המביעה שוב את קטנות האדם, ואת מהות העולם כעלול לעילה, כך שתלותו של העלול - העולם ובייחוד האדם לעילתו - הקב"ה מוחלטת. לאחר הכרת התלות, בא החשש. כחו של האדם רב ויצריו חזקים, עלול הוא לא לשלוט על עצמו ולהפך את המטרה. יכול להיווצר מצב שבמקום לחיות בענוה ולהדריך את העולם בדרך ישרה חוטא האדם ומתגאה. נוצרה פה מעין משוואה, להתקדמותו של האדם, כאשר מגיע האדם להכרה השלמה אף מגיע לשיא ההתמודדות.
- בחלק השני של המאמר דברנו על שלשת כליו של האדם.

29. עיין משנת עקביא בן מהלאל באבות ג, א: " ... דע... מאין באת מטיפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה..."

30. עיין הערה 27.

שלשה כלים אלו - המחשבה, הדיבור והמעשה - הם הכלים המסייעים לו לאדם לבצע את התפקידים המוטלים עליו בעולם הזה. כל אחד מהכלים הללו משלים פן אחר שאותו מחוייב האדם לתקן.

השל"ה הקדוש³¹ מביא במידת הענוה את המחשבה, הדיבור והמעשה כחלק אינטגרלי בפועלו של האדם במציאות, דווקא על ידי ענותנותו. הוא מפרט בהרחבה כיצד על האדם לפעול בכדי להיות עניו במחשבותיו, בדיבורו ובמעשיו. דברים אלו של השל"ה מתאימים להסתכלות שהזכרנו בתחילת המאמר הממעיטה את ערך האדם.

האדם המכיר את ערכו האמיתי המשולב משתי ההסתכלויות גם קטן ערך וגם בעל חשיבות יתירה יודע לפעול בענוה. הוא משתמש בשלשת כליו בכדי לוודא שהוא לא יחרוג מהמעמד האמיתי שלו במציאות.

תפקידיו של האדם מתחלקים לשניים:

ברובד הפרטי - התקדמות האדם הפרטי לעבר שלמות אישית.

ברובד הכללי - קידום העולם לעבר שלמות כללית, ותיקון העולם במלכותו יתברך.

ברובד הפרטי: מחשבותיו של האדם צריכות להיות קדושות וטהורות, כפי שאמרנו³² קדושתם בוראת ויוצרת. דיבורו של האדם משפיע בכל תחומי החיים: בתפילותיו - מתקן, מקדם ומעלה האדם את עצמו, בדיבורו עם הבריות - מפתח את יכולותיו, מרחיב את ידיעותיו ובונה את החברה שלו³³, כמו כן, מעשים טובים וגמילות חסדים הם חלק בסיסי בבנינו הרוחני של האדם. כלי המעשה של האדם פועלים לחיוב ולשלילה - תפקידו לנתנם לחיוב. אם האדם פועל בצורה הנכונה הוא מקדם את עצמו לעבר שלמותו האישית.

ברובד הכללי תפקידו של האדם הוא: ללמוד, להפיץ את התורה ולהגדיל את שמו של הקב"ה בעם ישראל ובעולם כולו. על ידי מחשבותיו הטובות של האדם - המציאות מתעלה. מחשבותיו בוראות עולמות ומעלות את המציאות כולה. בכח הדיבור יכול האדם לחולל פלאים בקידום העולם לשלמות. למשל: בתפילותיו על הציבור, בשיה עם אנשים, בלימוד תורה ועוד... כמובן שגם במעשים טובים עבור הכלל, משלים האדם את העולם. בכדי לתקן את העולם במלכותו יתברך דרושים מאמצים רבים. פשוט, שעל ידי שימוש בכליו של האדם באופן הטוב ביותר, מקדם את העולם לעבר מטרה נכספת זו. ככל שהאלוקות תתגלה יותר במציאות, כך יושלם העולם מבחינה מוסרית ומבחינת נוספות³⁴.

31. שני לוחות הברית, שער האותיות אות ע' - ענוה פרקים ה-י.

32. לעיל בחלק על המחשבה.

33. מעין ביאור הפרשנים על משנת יהושע בן פרחיה באבות א, ו: "יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות" וביאור הפרשנים במקום.

34. רגשית, פיסית, ועוד.

סיכום

מטרת המאמר היתה לבאר מעט את כלי הביטוי של האדם, את ערכם ואת מטרתם. פתחנו בשתי הסתכלויות על קיום האדם בעולם: הסתכלות המצמצמת את משמעותו והסתכלות הממחישה את חשיבותו. לאחר מכן תארנו קצת את כליו של האדם, המחשבה ככלי ביטוי בעל השפעה פנימית חזקה, הדיבור המייחד את האדם ומשליט אותו על כל הבריאה והמעשה בו מתגלה האלוקות במציאות. לאחר מכן הסברנו ששלשת הכלים הללו נועדו בכדי שהאדם יממש את יעדו בעולם (כל יעוד שהוא), ויביא את העולם כולו לשלמות, בתיקון עולם במלכותו יתברך. בשימוש בכליו בצורה נכונה יצליח האדם להשלים את עצמו ואת המציאות כולה.